

Llegir Teodor Llorente al segle XXI

JOSEP CAMPS ARBÓS

Universitat Oberta de Catalunya, Estudis d'Arts i Humanitats

jcampasar@uoc.edu

ROCA, Rafael (ed.), *Teodor Llorente, cent anys després*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, «Symposia Philologica», 23, 2012.

L'1 de desembre de 2011 l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i el Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València van organitzar una jornada acadèmica en homenatge a Teodor Llorente amb motiu del centenari de la seva mort. La primera part del volum que ressenyem, *Teodor Llorente. Cent anys després*, a cura de Rafael Roca, un dels màxims coneixedors de la vida i obra del cèlebre poeta valencià, recull tres de les quatre conferències que s'hi van pronunciar (només hi manca la de Felip Martel sobre la Renaixença Valenciana i Llorente vistos des d'Occitània); la segona part, en canvi, aplega quatre estudis encarregats expressament a especialistes en la figura del patriarca de les lletres valencianes.

El volum s'inicia amb «Teodor Llorente i Jacint Verdaguer», de Josep Massot i Muntaner, que analitza les relacions personals i intel·lectuals entre els dos prohoms renaixencistes i que van contribuir a afavorir els lligams entre els escriptors, no només del Principat i el País Valencià, sinó també de les Illes i la Catalunya Nord. Massot parteix en el seu estudi de la bibliografia existent i, alhora, d'una minuciosa lectura dels articles de premsa i de l'epistolari verdaguerià i llorentí. Així ens fa avinent com les relacions entre ambdós es van iniciar el maig de 1865 quan Llorente, a través de Marià Aguiló, va assabentar-se de l'èxit de Verdaguer en la convocatòria dels Jocs Florals de Barcelona. La coneixença personal va tenir lloc el 1868, l'any en què el poeta de Folguerols no va obtenir cap premi en el certamen amb «L'Espanya naixent». Des de *Las Provincias*, el diari que dirigia, Llorente va donar notícia puntual dels èxits de Verdaguer als Jocs Florals al llarg de la dècada dels setanta i vuitanta. Un punt àlgid de l'amistat s'esdevé quan Llorente accedeix a la presidència dels Jocs Florals de Barcelona el 1880, convocatòria en què Verdaguer va aconseguir el títol de Mestre en Gai Saber; l'any següent el poeta català va acceptar, com a contrapartida, el càrrec de mantenidor dels Jocs Florals de Lo Rat Penat. A partir d'aquesta data el tracte entre els dos escriptors es van intensificar: en són prova el viatge a Poblet, Santes Creus, Valls i Tarragona el 1882 amb la companyia d'excursionistes i intel·lectuals d'arreu del domini català, els articles divulgatius de Llorente a propòsit dels llibres publicats per Verdaguer (especialment *Canigó*) o l'intercanvi epistolar, que inclou les valoracions dels poemes que anaven escrivint. Massot també posa en relleu la neutralitat que va mantenir Llorente entre 1895 i 1898, els anys de l'enfrontament entre Verdaguer i les jerarquies eclesiàstiques. I com, després de la mort de l'autor de

L'Atlàntida, encara va continuar des de *Las Provincias* recordant la seva vida i obra (assistí a l'homenatge que li va retre el 1908 el poble de Folgueroles).

De temàtica similar és el treball «Les relacions de Teodor Llorente amb Catalunya i Mallorca», de Margalida Tomàs, que consta de tres parts interrelacionades i que evidencien, de nou, un magnífic ús de les fonts primàries siguin documentació d'arxiu, premsa o llibres. En la primera, «Marià Aguiló i Teodor Llorente en els anys valencians», estudia un període de temps breu, de 1858 a 1861, quan l'intel·lectual mallorquí ocupà el càrrec de primer bibliotecari a València; uns anys en què va influir ideològicament sobre Llorente i, conjuntament, van emprendre activitats on la llengua catalana va començar a assolir un cert protagonisme com els Jocs Florals de València o el projecte —que no va arribar a qual·lar— d'una edició de les obres d'Ausiàs Marc. En la segona, «Llorente i Mallorca, una aproximació», es ressegueix la presència dels escriptors mallorquins en els Jocs Florals de Lo Rat Penat i les relacions entre Llorente i Joan Alcover a partir de l'epistolari conservat on els comentaris sobre el fet poètic són abundants: la poesia pròpia, sigui en castellà o català; les traduccions i les reflexions sobre el gènere. La tercera, «Teodor Llorente, llaç d'unió entre Catalunya i València», se circumscriu a la presència del poeta valencià en el moviment literari de la Renaixença, des d'inicis dels seixanta fins a la seva mort el 1911. En aquest sentit, es posa èmfasi en la tasca de Llorente com a divulgador de la literatura del Principat i de les Illes al País Valencià a partir de la seva oblidada obra crítica, que Tomàs considera d'un gran interès. Igualment ens apropa a les vicissituds a l'hora d'incorporar els textos llorentins a les edicions que es duïen a terme a Catalunya, amb l'exemple de *Poesies triades* a la Biblioteca Popular de l'Avenç.

Una panoràmica sobre la influència i la recepció que ha tingut l'autor de *Llibret de versos*, des d'inicis del segle xx fins a l'actualitat, és el que proposa Rafael Roca, a «La posteritat de Teodor Llorente». La conclusió que n'extreu és que el poeta ha esdevingut una referència ineludible per a la cultura valenciana dels darrers cent cinquanta anys tot i que, a voltes, se l'ha exalçat i també criticat. Com bé especifica, «Llorente fou poeta, periodista, traductor, historiador, crític literari, polític... I aquesta polivalència tan prominent li ha valgut, al llarg dels anys i de les dècades, múltiples simpaties i adhesions, i també no poques crítiques» (p. 73). L'estudiós comenta la bibliografia generada per l'autor, cosa que li permet assenyalar unes fites cronològiques en la seva trajectòria crítica, algunes de primerenques com l'homenatge que se celebrà el 1909 en què se'l coronà com a «Poeta de València» o la seva mort, el 1911, que provocà la identificació del poeta amb la Renaixença valenciana. Durant el període d'entreguerres la seva influència es perllongà i contribuï a la creació d'una escola de poetes que, semblantment a l'Escola Mallorquina, se cenyien a la creació del paisatge valencià. L'adveniment de la dictadura franquista va significar un retorn a Llorente de la mà de Carles Salvador i la seva figura adquirí una magna importància a causa de la repressió de què fou objecte l'idioma del país. Al llarg de la transició democràtica s'imposà, en canvi,

la imatge d'un Llorente folklòric i decadent que va negar-se a modernitzar la literatura catalana al País Valencià; una visió que va començar a capgirar-se arran de l'edició de la *Poesia valenciana completa* (1983) i dels estudis posteriors de Vicent Simbor i del mateix Roca. Nogensmenys, Llorente va passar a ser considerat com el creador de la moderna poesia en valencià, una qualificació que avui mereix i que el fa objecte de noves lectures i interpretacions.

Amb «"La barraca" llorentina: la creació d'un tòpic literari contemporani», de Vicent Simbor, s'obre el segon bloc de treballs. L'article és modèlic pel que fa al contingut i al mètode: una anàlisi detallada del cèlebre poema, un dels més emblemàtics de la producció de Llorente, i publicat per primera vegada el 1883. Simbor en fa una lectura minuciosa i en comenta el tema i l'estructura, les figures retòriques, el lèxic i la possible influència de Verdaguer (de *Canigó*, en concret, amb el recurs de la creu sagrada que protegeix la comarca i els seus habitants); com a conclusió, en destaca la visió romàntica que desplega l'autor i la recreació del tòpic clàssic del *locus amoenus*. Simbor completa el treball amb l'anàlisi d'altres textos deutors de la «La barraca». N'és una prova el poema homònim del murcià Vicente Medina (1898), que recrea també el tòpic del *locus amoenus* malgrat que ho fa des d'una perspectiva que relega a un segon terme el cristianisme de l'original. Seguint el fil del que exposava Roca a l'article anterior, Simbor repassa la influència de «La barraca» a la lírica valenciana del primer terç del segle passat. Són els casos de Miquel Duran de València, de qui es comenta «Les barraques» (1916); d'Enric Navarro Borràs, amb «Barraques» (1920), que esdevé l'elegia per un passat que no ha de tornar; o de Carles Salvador, amb «Barraques» (1923), per a qui la construcció simbolitza l'anacronisme. Igualment ens dóna a conèixer dos autors del mateix període que imiten fidelment —tot i que amb escassa sort, s'ha de dir— el model llorentí: Chusep M. de la Torre amb «Cant a la barraca» (1915) i R. Codonyer amb «La barraca valenciana» (1916).

El posicionament de l'autor al voltant de dos aspectes relacionats amb la qüestió identitària valenciana —el nom del país i la consideració que li mereix la senyera de l'antic Regne de València— és el tema que tracta Antoni Ferrando Francès a «Teodor Llorente i Olivares: en defensa de la personalitat valenciana». I ho fa a partir d'un exhaustiu treball de documentació a partir de textos com la justificació de la capçalera del diari *Las Provincias* o les afirmacions contingudes en articles publicats a l'esmentat diari i a *Valencia. Sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia* (1887-1889). Pel que fa a la primera qüestió, Ferrando destaca el fet que Llorente va ser qui va posar les bases ideològiques per a la construcció de la identitat regional (en són prova les mitificacions de Vicent Ferrer i d'Ausiàs March), estretament lligades amb el naixement de Lo Rat Penat, i amb l'exclusió, tanmateix, de tota derivació política. L'estudiós demostra com la qüestió del nom és indestriable dels canvis històrics que va viure l'autor: anomenava «Regne de València» per a referir-se al passat i «València» per al present encara que també va utilitzar expressions com «país valenciano» o «región valenciana», alhora que s'oposava a opcions despersonalitzades com «Levante». Quant al se-

gon tema, Llorente afirmava, amb motiu de la polèmica provocada pel trasllat a Madrid el 1889 de la senyera de la ciutat de València arran de l'homenatge que les autoritats espanyoles van oferir a l'escriptor Calderón de la Barca, que aquest estandard era només l'emblema de la ciutat.

L'article «La conferència “Llorente i els infants” de Carles Salvador (1948). Estudi i transcripció», de Gonçal López-Pampló, va més enllà del que anuncia el títol ja que és, de fet, un treball al voltant de la influència del patriarcat renaixentista en l'obra literària i en l'activisme cultural del poeta, gramàtic i pedagog valencià. Un interès per Llorente que travessarà per una etapa crítica arran de la coneixença de la poesia de Joan Salvat-Papasseit que provocarà que Salvador s'allunyi de la tradició romàntica i proclami la necessitat d'obrir la literatura valenciana a la modernitat. De tota manera, a la segona meitat de la dècada dels trenta, amb la renúncia dels trets més avantguardistes que fins llavors havien quedat en la seva producció, s'afegirà al redescobriments de Llorente i, a través de diversos articles, en reivindicarà el llegat. Ara bé, és en el context de la immediata postguerra quan Salvador propugna el retorn definitiu a la poesia de Llorente com a tàctica per acostar els valencians a la literatura en llengua catalana i, en conseqüència, poder preservar la tradició. És en aquest període que cal datar la conferència «Llorente i els infants», que es presenta transcrita per primera vegada, i que va ser llegida el desembre de 1948 —però redactada l'estiu de 1944— al Centre de Cultura Valenciana. Un text divulgatiu en què Salvador pretén «exposar i comentar la manera que té la poesia de Llorente de retratar els infants i tot el que envolta aquesta etapa de la vida» (p. 166).

Rafael Roca edita a «L'epistolari entre Teodor Llorente i Vicent W. Querol (1876-1889)» les seixanta-nou cartes conservades dels dos escriptors, escrites íntegrament en castellà, i que abracen un arc temporal que va del 12 de juliol de 1876 al 3 d'octubre de 1889, pocs dies abans de la mort del segon corresponsal. D'aquestes cartes n'hi ha trenta-set, les que Llorente va enviar al seu amic, que havien romàs inèdites i que es completen amb les trenta-dues que Querol li va trametre i que ja havien estat publicades el 1928, al primer volum de l'*Epistolari Llorente*, per Teodor Llorente i Falcó. En el preàmbul a la correspondència, Roca dibuixa les relacions entre els dos poetes, estroncades pel decés prematur de Querol, i l'amistat que compartien amb prohoms de la Renaixença com Jacint Verdaguer o Marià Aguiló; per tot plegat, «es tracta d'un epistolari clau, de cara al coneixement de la Renaixença ja que aporta una considerable informació sobre els diversos episodis i protagonistes del moviment, i sobre la manera com aquest no sols a València [...] sinó també a Barcelona» (p. 213). A banda dels temes íntims i familiars, les lletres donen notícia sobre aspectes essencials de la Renaixença valenciana (l'esdeveniment historioliterari que va tenir lloc a València el juliol de 1876 amb motiu del sisè centenari de la mort de Jaume I), edicions (la traducció del *Faust* de Goethe realitzada per Llorente o la primera edició del *Llibret de versos*) o certàmens (els Jocs Florals de Barcelona de 1885 presidits per Querol). També hi podem llegir opinions sobre escriptors coetanis: Querol considerava

Verdaguer com el «primer poeta del renacimiento catalán: Atenas no debe olvidar que alberga por breves días a Homero» (p. 225); o sobre textos concrets: el judici del mateix poeta de Folgueroles a propòsit de «La barraca», «una composició afortunadíssima que se perpetuará» (p. 243).

El volum ressenyat constitueix, en definitiva, una mostra de la revalorització crítica d'un intel·lectual a qui s'ha penjat, sovint, les etiquetes de «regionalista» i «anacrònic», i a qui el seu valor com a poeta s'ha reduït a unes minses composicions. No en va, les aprofundides lectures que trobem a *Teodor Llorente, cent anys després* obliguen, per si en restés algun dubte, a enterrar, de manera definitiva, aquesta imatge esbiaixada del patriarca de la Renaixença valenciana —tots i els estudis existents de Simbor i de Roca— i a substituir-la per una altra d'associada a la modernitat i que s'ha de relacionar estretament amb els profunds canvis que va experimentar la societat valenciana del vuit-cents. Una fita cabdal en el coneixement de Llorente que hauria d'anar acompanyada d'una necessària edició crítica de la seva poesia; una tasca en què l'infatigable Rafael Roca està treballant i de la qual esperem, ben aviat, els resultats.

Entorn de Joaquim M. Bartrina: estudis i edicions

MARGALIDA TOMÀS

Societat Verdaguer

mtomasvidal@gmail.com

1. SOLÉ (2000): Domènec Solé Gasull, *Joaquim Maria Bartrina Aixemús, poeta: Reus 1850-Barcelona 1880*, Reus.
2. CORRETGER (2001): Montserrat Corretger, «La poesia en català de Joaquim Maria Bartrina», *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 71 (maig).
3. FERRÉ (2001): Xavier Ferré, «Bartrina: política i positivisme», *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 71 (maig).
4. GINEBRA (2001): Jordi Ginebra, «Joaquim Maria Bartrina en el context lingüístic de la seva època», *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 71 (maig).
5. BARTRINA (2001): Joaquim M. Bartrina, *La meteorologia popular* (introducció a cura de Salvador Palomar, Montserrat Flores i Ferran Sugranyes), Reus.
6. CORRETGER & FERRÉ (2002): Montserrat Corretger i Xavier Ferré (eds.), *Joaquim M. Bartrina, entre les raons poètiques i les científiques*, Reus. (Rosa Cabré i Monné, «Joaquim Maria Bartrina; un mite. Creació i evolució»; Xavier Ferré i Trill, «Joaquim Maria Bartrina i el regeneracionisme possibilista»; Montserrat Corretger, «L'obra de Joaquim Maria Bartrina: arrels reusenques»; Xavier Vall, «Joaquim Maria Bartrina i Àngel Guimerà»; Carola Duran, «Algunes idees de Bartrina recollides pels seus amics»; Adolfo Sotelo